

## متغیرهای دخیل در عادی سازی روابط ترکیه و اسرائیل

فرزاد رضانی بونش

مرکز بین المللی مطالعات صلح-ipsc

واژگان کلیدی: متغیرهای دخیل در عادی سازی روابط ترکیه و اسرائیل، عادی سازی روابط ترکیه و اسرائیل، امریکا به همگرایی ترکیه و اسرائیل، چشم انداز روابط ترکیه و اسرائیل

### بیان رخداد:

ترکیه از نخستین کشورهای بود که 28 مارس 1949 اسرائیل را برسمیت شناخت. دو طرف روابط دیپلماتیک خود را آغاز و رئیس نمایندگی سیاسی ترکیه در 1950 استوار نامه خود را به حیم وایزمن رئیس رژیم اسرائیل ارائه داد. همچنین سفارت ترکیه در تل آویو در همین سال گشوده شد و روابط برقرار شد. در این حال هر چند روابط دو سویه در دهه های بعد گاه با فراز و نشیب هایی نه چندان جدی همراه بود، اما روابط همچنان برقرار بود تا اینکه در سال 1990 بعد از امضا قرارداد اوسلو ترکیه سفارت خود را در سال 1991 به سطح سفیری رساند. در این دوران روابط ترکیه و اسرائیل بصورت همه جانبه گسترش و شمار زیادی قرارداد همکاری دو جانبه امضا و مقامات عالی به دو کشور سفر کردند. این روابط در دوران حکمرانی حزب عدالت وتوسعه بر ترکیه هم همچنان ادامه یافت و برقرار بود. در این دوران بعد از بروز نشانه هایی از رویکرد خاورمیانه ای ترکیه چالشهایی در روابط دو سویه پدید آمد و عملاً بعد از حمله اسرائیل به کاروان دریایی کمک انسانی به غزه در 31 می 2010 در آبهای بین المللی و کشتن 8 تبعه ترکیه، دولت ترکیه سفیر خود را از تل آویو فرا خواند و روابط وارد دوره ای نوین شد. در این حال در سه سال گذشته این روابط با چالشهایی همراه بود و موانعی بر سر عادی سازی کامل روابط وجود داشته است. اما اکنون در پی عذرخواهی نتانیاهو از دولت ترکیه بدلیل حمله به کاروان غزه در ماه مه سال 2010 میلادی نشانه هایی از تمایل به عادی سازی مجدد روابط دو سویه وجود دارد. در این نوشتار تلاش میشود تا نقش متغیرهایی گوناگون در افزایش تمایل ترکیه و اسرائیل به عادی سازی روابط بررسی شود.

### تحلیل رخداد:

افزایش روابط اقتصادی آنکارا - تل آویو: روابط اقتصادی آنکارا - تل آویو بعد از تنشهای سیاسی در سال 2010 عملاً دستخوش تغییرات چندانی

نشد. چنانچه بنا به آمارهای گوناگون این روابط ابعاد گسترده تری گرفت و افزایش یافت. این در حالی است که قرارداد تجارت آزاد ترکیه و اسرائیل (که در ماه می 1997 اجرایی شد) همچنان ادامه یافته و با وجود برخی از تنش های سیاسی تجارت دوجانبه به جایگاه ویژه ای دست یافت. این در حالی بود که آمریکا و اتحادیه اروپا همچنان بزرگترین شریکان تجاری اسرائیل و ترکیه بوده و دو طرف همکاریهای خود را در بخش های گوناگون اقتصاد توسعه می دادند. چنانچه در سالهای اخیر شاهد افزایش صادرات اسرائیل به ترکیه و افزایش 42 درصدی صادرات ترکیه به اسرائیل و کسب جایگاه چهارمین صادر کننده کالا به اسرائیل بودیم. این امر در حالی است که پس از اینکه سوریه مرزهای خود به روی حمل و نقل جاده ای ترکیه بست، آنکارا اعلام کرد که پلی دریایی از بندر اسکندرون تا بندر حیفای ایجاد می کند تا امکان انتقال کامیون های ترکیه به اسرائیل و خاورمیانه عربی فراهم شود. جدا از این نیز با توجه به تلاش اسرائیل در استخراج گاز و صادرات آن از دو منطقه " تمار " و " لیفتیان " در دریای مدیترانه عملاً با انجام مذاکراتی تلاش شده است تا این گاز از راه ترکیه به بازار جهانی عرضه شود. این امر جدا از سود صادراتی برای اسرائیل می تواند منجر به کاهش وابستگی ترکیه به واردات گاز از روسیه و ایران گشته و ترکیه را پلی برای صادرات گاز اسرائیل به اروپا کند.

**توجه بیشتر امریکا به همگرایی ترکیه و اسرائیل:** در چند دهه گذشته ترکیه و اسرائیل از مهمترین متحدان آمریکا در منطقه بوده و آمریکا در شرایطی که آینده نوع همکاری هایش با مصر همچنان وابسته به متغیرهایی است و بحرانهایی نظیر سوریه مهمترین متحدش در منطقه یعنی اسرائیل را تهدید میکند تلاش میکند تا کوشش بیشتری در راه عادی سازی و گسترش روابط تل آویو و آنکارا بردارد. در این بین در دوره نوین ریاست جمهوری اوباما و با سفرهای مقامات امریکایی به منطقه این امر همچنان در دستور کار اصلی رهبران امریکایی بوده است. امریکایی ها می کوشند در چارچوب رویکردهای نوین خود جدا از افزایش پیوند ترکیه و اسرائیل از این امر در نوع سیاست گذاری خود در مورد آینده سوریه، مواجهه با ایران، تشکیل ائتلاف های قدرتمند تر و مذاکرات صلح میان فلسطینیان و اسرائیل بهره گیرند. این در حالی است که اکنون مدتهاست مذاکرات صلح اسرائیل و فلسطینیها رها شده است، اما با تغییر دولت در اسرائیل و ریاست دوباره خالد مشعل بر حماس و همچنین افزایش روابط حماس با ترکیه و حزب عدالت و توسعه امریکاهایی ها اکنون امیدوار هستند از یک سو در سایه عادی سازی روابط ترکیه و اسرائیل از تاثیرگذاری ترکیه بر حماس و وارد کردن آن به فاز سیاسی و مذاکره با اسرائیل بهره برند و از سویی از نفوذ ایران بر غزه و فلسطین بکاهند و نوعی چینش نوین در منطقه و خاورمیانه ایجاد کنند.

در همین راستا است که اوباما در سفر اخیر خود به اسرائیل در نقش یک میانجی عادی سازی روابط ترکیه و اسرئیل ظاهر شد و اکنون نیز پس از گفتگوهای با مقام‌های اسرائیل و تشکیلات خودگردان فلسطینی قرار است دور تازه‌ای از گفتگوهای صلح را آغاز کند.

**شرایط نوین منطقه و تلاش‌های ترکیه در افزایش نفوذ:** در سالهای گذشته جدا از نمودهای رفتاری و ژستهای سیاسی رهبران ترک حزب اسلام گرای عدالت و توسعه عملاً تغییری بنیادین در معادله‌های دیپلماتیک میان آنکارا و تل‌آویو ایجاد نکرد. چنانچه تداوم بسیاری از همکاری‌های نظامی و دفاعی و حضور مقامات اسرائیلی در سالهای رهبری این حزب در ترکیه نشان از واقع‌گرایی ترک‌ها دارد. در همین راستا پس از تنش‌های کشتی مرمره با افزایش روابط اقتصادی ترک‌ها نشان دادند که تمایلی به قطع یا کاهش گسترده روابط با اسرائیل ندارند و روابط در حوزه سیاسی باید تا سطحی باقی‌ماند. در همین راستا اکنون با عذرخواهی و تلاش برای پرداخت غرامت اسرائیلی‌ها و همچنین نگاه رهبری گونه ترکیه به منطقه ترکیه را بیش از هر زمانی واداشته است به عادی سازی و افزایش روابط با اسرائیل بپردازد. در این راستا ترک‌ها تلاش میکنند تا از یک سو با بهره‌گیری از عادی سازی روابط از منافع آن (از جمله جلوگیری از دخالت تل‌آویو در مناطق کرد نشین ترکیه، افزایش همکاری‌های اطلاعاتی و سیاسی در سوریه و فشار بر اسد و همچنین کاهش نفوذ ایران در منطقه و...) بهره‌گیرند و از سویی با تلاش در جهت ورود بیشتر به مذاکرات صلح اسرائیل و فلسطینیان نقش بیشتری در مساله فلسطین داشته و پرستیژ مناسب‌تری در ایفای نقش رهبری در منطقه داشته باشند.

**شرایط نوین اسرائیل:** با بحران سوریه و تحولات چند سال گذشته منطقه اسرائیل جدا از دست دادن مصر به عنوان همسایه‌ای دوست با خطراتی همچون آینده سوریه و نوع تهدیدات بنیادگرایان و رویکردهای رهبران اخوانی روبرو است. در این حال با توجه استراتژی گذشته سیاست خارجی تل‌آویو در برقراری روابط با کشورهای پیرامون عرب اسرائیل اینک با ترکیب دولت نوین و برقراری روابط دیپلماتیک قوی‌تر با ترکیه می‌تواند جدا از عادی سازی کامل روابط سیاسی به بهبود روابط امنیتی، دفاعی، اقتصادی و نظامی خود با ترکیه بیندیشد. همچنین همکاری در حوزه‌هایی همچون سوریه و کاهش نفوذ ایران در فلسطین می‌تواند از علایق دوجانبه تلقی گردد و در جهت منافع اسرائیل باشد.

**همکارهای نظامی و دفاعی مشترک و نقش نهادهای غربی:** ترکیه عضو فعال ناتو و متمایل به حضور در ساختارهای سیاسی و نظامی غربی است. در این حال اسرائیل نیز شریک و همکار نهادهای نظامی و سیاسی غربی است. در این حال عضویت و یا همکاری گسترده و تمایل مشترک ترکیه و اسرائیل در نهادهای غربی بویژه ناتو نمی تواند توأم با دشمنی دو طرف باشد. یعنی ترکیه نمی تواند هم دشمن اسرائیل باشد و هم جایگاه مناسبی در نهادهای سیاسی و نظامی غربی داشته باشد. در یک سال گذشته نیز با استقرار سپر موشکی اخیر در خاک ترکیه و استقرار موشک های پاتریوت در نزدیکی مرزهای ترکیه با سوریه فشارهایی از سوی نهادهای سیاسی و نظامی غربی در عادی سازی کامل روابط ترکیه با اسرائیل وجود داشته است. در این بین اسرائیل که یکی از همکاران و شرکا سازمان امنیت و همکاری اروپا و عضو " دیالوگ دریای مدیترانه ناتو " است نمی تواند دشمنی ترکیه را فراروی خود داشته باشد. لذا ترکها با ملاحظه نقش اسرائیل در ناتو و فشار بر نهادهایی همچون اتحادیه اروپا همواره در اندیشه بهبود روابط با اسرائیل بوده اند. علاوه بر این نیز از آنجا که از گذشته همکاری های گسترده ای در حوزه نظامی و امنیتی بین ترکیه و اسرائیل وجود داشته به نظر میرسد ترک ها اینک بر آن هستند تا با عادی سازی بیشتر روابط برخی توافقنامه های امنیتی و نظامی به حالت تعویق درآمد و یا همکاری های تکنولوژیکی و دفاعی نظامی متوقف شده را فعال سازند. گذشته از این نیز به نظر میرسد ترکیه با عادی سازی روابط با اسرائیل تلاش میکند تا از یارگیری اسرائیل در منطقه بویژه با قبرس و یونان بر ضد ترکیه جلوگیری کند.

### چشم انداز روابط :

اسرائیل و ترکیه روابط خود را در دهه 90 میلادی گسترش دادند و ترکیه به یکی از نزدیکترین کشورها در حوزه پیرامونی اسرائیل تبدیل شد. اینک نیز با عادی سازی روابط دو سو از یک سو باید شاهد گسترش روابط سیاسی، نظامی و اقتصادی ترکیه و اسرائیل در عرصه های مختلف بود و از سویی هم باید منتظر چالش های نوین در گسترش روابط اسرائیل و ترکیه دو سویه در میان مدت بود. در این حال در کوتاه مدت و با توجه به عدم تضاد کامل منافع ترکیه و اسرائیل در حوزه هایی همچون سوریه، کاهش نفوذ ایران در منطقه، سوق دادن حماس به فاز سیاسی روابط با اتحادیه اروپا و ناتو همکاری های اقتصادی و نظامی و تکنولوژیک باید شاهد افزایش روابط بین دو سو بود. اما با توجه به وجود اهدافی چون رهبری ترکیه بر منطقه و ... در میان مدت نمی توان تصور کرد که روابط دفاعی و امنیت ترکیه و اسرائیل به سطح روابط دهه 90 میلادی باز گردد.

